

ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ СПОЖИВАЧІВ ДЕПОЗИТНИХ ПОСЛУГ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Світлак І.І. - к.ю.н., доцент

Вінницький навчально-науковий інститут економіки ТНЕУ

Потреба створення системи ефективного захисту клієнтів комерційних банків, в першу чергу, фізичних осіб (які мають статус споживачів), на нашу думку, є надзвичайно нагальною та актуальною. Адже, в Україні сьогодні ніхто не афішує фактичну кількість споживачів фінансових послуг, які реально постраждали від стрімкої девальвації національної одиниці та ліквідації протягом останніх двох років понад 60 комерційних банків в Україні.

Першочергово, для визначення проблем існуючого механізму захисту прав споживачів фінансових послуг, доцільно зупинитись на аналізі чинного законодавства, що визначає статус споживача фінансової послуги.

Фундаментальними у цій сфері є положення Закону України «Про захист прав споживачів». У ст. 1 даного закону представлена легальна дефініція поняття «споживач» - «... це фізична особа, яка придбаває, замовляє, використовує або має намір придбати чи замовити продукцію для особистих потреб, безпосередньо не пов'язаних з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника...» [1].

Відносини, що виникають у зв'язку з функціонуванням фінансових ринків та наданням фінансових послуг споживачам, регулюються також Конституцією України [2], Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [3] та цілою низкою спеціальних нормативно-правових з питань регулювання ринків фінансових послуг та провадження банківської діяльності в Україні.

Заслуговує також на увагу правова позиція Верховного суду України, висловлена у Постанові «Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів» [4]. Зокрема, до відносин, що виникають з договорів про надання фінансово-кредитних послуг (зокрема,

про надання кредитів, відкриття й ведення рахунків, проведення розрахункових операцій, приймання і зберігання цінних паперів, надання консультаційних послуг) для задоволення власних побутових потреб громадян, поширюється дія Закону України «Про захист прав споживачів». Договір банківського вкладу, відповідно до ст.ст. 1058, 633 ЦК України [5], в якому вкладником є фізична особа є публічним договором, стороною якого є споживач. Таким чином, невиконання умов договору банківського вкладу є порушенням прав споживача фінансової послуги банківської установи.

Нещодавно Верховна Рада України прийняла за основу Проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» [6]. Нажаль, у даному законопроекті фактично не йдеться про можливість повернення втрачених споживачами коштів та відповідальність Національного банку України (надалі - НБУ) за ситуацію, внаслідок якої відбулись ці порушення.

Фактично маємо ситуацію, що внаслідок бездіяльності центральний банк, який належно не виконував свої повноваження, зокрема щодо забезпечення стабільності основної грошової одиниці країни, провадження банківського регулювання та нагляду, не вжив своєчасних заходів впливу до проблемних комерційних банків, що внаслідок своєї ліквідації не змогли повернути депозити споживачам, або повернули лише у межах гарантованих фондом – 200 тис. грн.

Розглянемо найбільш поширений випадок порушення прав споживачів за депозитними договорами.

На дату укладення депозитного договору на суму 20 000 дол. США офіційний курсу НБУ становив 8 грн. за 1 дол. США, а на дату закінчення строку дії депозитного договору офіційний курс НБУ становив 25 грн. за 1 дол. США. На момент закінчення строку дії депозитного договору банк визнаний НБУ як санаційний, а пізніше був ліквідований. Отже, споживач депозитної послуги може отримати лише гарантовані Фондом гарантування 200 000 грн. Арифметика проста – при офіційному курсі НБУ на день

закінчення депозитного договору, споживач фактично втрачає власних 12 000 тис. дол. США. Ми вже не зважаємо на відсотки, які він би мав отримати за даним договором. Сьогодні зневірені пересічні споживачі депозитних послуг таких комерційних банків говорять лише про повернення фактично вкладених власних коштів.

З юридичної точки зору такі дії, безпосередньо, комерційних банків та, опосередковано - НБУ - порушують положення укладених депозитних договорів, чинного законодавства та права споживача фінансової послуги даної банківської установи, з наступних підстав:

1). Згідно до ст. 41 Конституції України кожен має право володіти, користуватися та розпоряджатися своєю власністю. Право власності за ст. 41 Конституції України та ст. 321 ЦК України є непорушним. Ніхто не може бути протиправно позбавлений цього права чи обмежений у його здійсненні. Ухилення комерційних банків від повернення грошових коштів вкладника, які є його приватною власністю є незаконним та безпідставним, оскільки відповідно до ст. 1066 ЦК України, банк має право використовувати грошові кошти на рахунку клієнта, гарантуючи його право безперешкодно розпоряджатися цими коштами. Отже, дане конституційне право було порушено.

2). Відповідно до спеціального банківського законодавства, зокрема, за п. 3.3. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами [7], банки зобов'язані повертати вклади (депозити) та сплачувати нараховані проценти у строки, що визначені умовами договору банківського вкладу (депозиту) між вкладником і банком. За договором банківського вкладу (депозиту) незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника, крім вкладів, розміщених юридичними особами на інших умовах повернення, які встановлені договором.

3). Статтею 526 ЦК України передбачено, що зобов'язання має виконуватися належним чином відповідно до умов договору та вимог ЦК України, інших актів цивільного законодавства.

Відповідно до ст. 1058 ЦК України за договором банківського вкладу (депозиту) одна сторона (банк), що прийняла від другої сторони (вкладника) або для неї грошову суму (вклад), що надійшла, зобов'язується виплачувати вкладникові таку суму та проценти на неї або дохід в іншій формі на умовах та в порядку, встановлених договором.

Частиною 2 ст. 1060 ЦК України передбачено, що за договором банківського вкладу незалежно від його виду банк зобов'язаний видати вклад або його частину на першу вимогу вкладника.

Щодо нарахування процентів, то відповідно ч. 5 ст. 1061 ЦК України, проценти на банківський вклад нараховуються від дня, наступного за днем надходження вкладу у банк, до дня, який передує його поверненню вкладникові або списанню з рахунка вкладника з інших підстав. Відповідно до ч. 6 ст. 1061 ЦК України в разі повернення вкладу виплачуються усі нараховані до цього моменту проценти.

Нажаль, у законопроекті «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг» [6] не порушується питання про визначення відповідальності НБУ (центрального банку держави, що наділений всіма необхідними владними повноваженнями), за порушення прав споживачів депозитних послуг банківських установ, які внаслідок ситуації що склалася у банківському секторі масово ліквідуються.

На нашу думку, з метою забезпечення дієвого механізму захисту прав споживачів фінансових послуг, вважається доцільним сьогодні ставити питання про притягнення до відповідальності НБУ і, відповідно, вносити саме такі законопроекти на розгляд у Верховну Раду України.

Література

1. Про захист прав споживачів: Закон УРСР від 12.05.1991 року (Редакція від 01.01.2016 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року (редакція від 02 березня 2014 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
3. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг Закон України від 12.07.2001 року (редакція від 01.01.2016 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>
4. Про практику розгляду цивільних справ за позовами про захист прав споживачів : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.04.1996 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua>
5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 року (редакція від 19.02.2016 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення захисту прав споживачів фінансових послуг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.
7. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами Постанова Національного банку України від 03.12.2003 року (редакція від 15.08.2015 року) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua>.